

Lauku skolas valsts, pašvaldību un kopienas interešu krustpunktā: situācijas un attieksmes analīze

Ilze Koroļeva, Ieva Kārklīņa

Latvijas Universitāte, Filozofijas un socioloģijas institūts

Ievads. Jautājums par Latvijai tik raksturīgo lauku skolu ar nelielu un lauku teritoriju depopulācijas rezultātā aizvien sarūkošu skolēnu skaitu saglabāšanu vai slēgšanu jau gandrīz 10 gadus ir gan nacionālā līmeņa izglītības politikas veidotāju un pašvaldību dienaskārtībā, gan arī visu izglītības sistēmā iesaistīto saasinātas uzmanības centrā. Atsaucoties uz valstiska līmeņa interesēm, kur būtisku nozīmi ir finansiālās efektivitātes aspektiem, notiek skolu tīkla optimizācija. Viens no diskutablākajiem rezultātiem skolu tīkla sakārtošanā ir vairāku desmitu mazo lauku skolu slēgšana dažu gadu laikā.

Vienlaikus virknē reģionālās politikas plānošanas dokumentu publikācijās un pētījumos ir uzsvērtā lauku skolu nozīme visaptverošā lauku teritoriju tālākajā attīstībā, tai skaitā īstenojot valsts un pašvaldību pienākumu nodrošināt vietējiem iedzīvotājiem izglītības pieejamību iespējami tuvu dzīvesvietai. Arī teorētiskās pieejas pēdējās desmitgadēs uzsver kopienu lomu un līdzdalību lauku attīstības procesos (endogēnais lauku attīstības modelis), vienlaikus ievērojot reģionālo vajadzību specifiku (neoendogēnais modelis).

Darba mērķis, materiāls un metodes. Pētījuma mērķis ir izvērtēt pašvaldību ekonomiskās kapacitātes, izglītības sistēmas aģentu un kopienas lomu un iespējas mazo lauku skolu saglabāšanā vai reorganizācijā, kā arī noskaidrot visu ieinteresēto pušu rīcībspēju un attieksmi pret skolu tālāko likteni – slēgšanu, transformēšanu vai saglabāšanu.

Analīzē izmantoti Latvijas lauku novadu pašvaldību izglītības speciālistu ($n = 103$) un mazo lauku skolu administrācijas pārstāvju ($n = 200$) kvantitatīvās aptaujas dati. Mērķa grupu aptaujas realizētas sadarbības projekta “Izglītības pārvaldība lauku depopulācijas apstākļos: Norvēģijas un Latvijas salīdzinājums” ietvaros.

Rezultāti. Dati parāda tiešu saistību starp teritorijas attīstības līmeni (analīzes nolūkos visas novadu pašvaldības tika sagrupētas pēc teritoriālās attīstības indeksa (TAI)) un izglītības pieejamību, izglītības aģentu un kopienas iesaisti un aktivitāti lēmumu pieņemšanas procesā. Empīrisku datu analīze liecina, ka skolu slēgšana pēdējo piecu gadu laikā vissāpīgāk ir skārusi tieši ekonomiski mazāk attīstītās, nabadzīgākās pašvaldības. Turklāt, jo mazāka ir pašvaldības ekonomiskā un sociālā kapacitāte, jo ierobežotāks ir tās iedzīvotāju sociālais kapitāls. Pašvaldībās ar zemāko TAI vērojama arī salīdzinoši zemāka vietējo iedzīvotāju aktivitāte diskusijās un lēmumu pieņemšanā par skolas saglabāšanu vai slēgšanu.

Secinājumi. Reģionālās politikas deklaratīvā līmenī viss ir sakārtots, bet ekonomiskā līmenī nevienlīdzība starp lauku novadu pašvaldībām pieaug. Vietās, kur jau tāpat ir ierobežota resursu pieejamība, to vēl vairāk netieši samazina skolas slēgšana. Lielākā daļa aptaujāto pauž pārliecību, ka skolas slēgšana samazina iespēju šai vietai piesaistīt iedzīvotājus, jaunas ģimenes ar bērniem, kas savukārt būtiski paaugstina nabadzības un sociālās atstumtības riskus konkrētā pašvaldībā. Bez ekonomiskā faktora, kas ir pamatā valsts un arī daudzu pašvaldību politikai attiecībā uz mazajām lauku novadu skolām, šo skolu likteni šobrīd var ietekmēt arī ieinteresēto grupu, izglītības aģentu un vietējās kopienas aktivitāte.

Šajā situācijā katrai pašvaldībai, skolai, vietējiem iedzīvotājiem, tai skaitā skolēnu vecākiem, ir jāuzņemas atbildība, meklējot konkrētai situācijai atbilstošākos risinājumus. Pašvaldībās ir arī pozitīva pieredze sadarbībai ar skolu, paplašinot skolas funkcijas kopienā un veidojot tās kā daudzfunkcionālus centrus, kā arī attīstot aktīvu, daudzveidīgu sadarbību ar citām pašvaldībām.

Projekts Nr. NFI/R/2014/014 “Izglītības pārvaldība lauku depopulācijas apstākļos: Norvēģijas un Latvijas salīdzinājums”, kas tika īstenots ar Norvēģijas finanšu instrumenta līdzfinansējumu no 2015. gada septembra līdz 2017. gada februārim.